

זה כפר ללא בירור וחקירה, וידע הלל שאחרי שיברר ויחקור, יאמין (רש"י, ע"פ רש"י).

קְשָׁאֵי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אַחַת, שתהא לכל התורה יסוד אחד (מהרש"א), כדי שלא אבוא לידי שכחה המצויה בגר אשר לא למד מנעוריו כלום ממצוות התורה (כלי יקר ויקרא יט, יח). או משל לרצונו ללמידה מהירה, ולא בהדרגה מעט מעט (בינה לעתים [לרבי עזריה פיג'ו] דרושים, דרוש טו).

דְּחַפּוּ בְּאַמַת הַבְּנִין, שכשם שאי אפשר לבנות בנין גשמי על יסוד אחד, כן התורה רבה ביסודותיה (מהרש"א), ואם בנין גשמי נבנה אמה אמה ואי אפשר לבנותו במהירות, קל וחומר בנין רוחני (בינה לעתים שם).

דַּעֲלֵךְ סִנֵּי לְחִבְרָךְ לֹא תַעֲבִיד, בלשון שלילה, ולא בלשון חיוב 'ותרחים לחברך כוותך', כי אין חובה להיטיב לחבירו כפי שמיטיב לעצמו [שהרי 'חיין קודמים', ראה ב"מ (א, סב), א], אלא רק לא לעשות לחבירו את אשר שנאו עליו (רמב"ן ויקרא יט, יז; מהרש"א), ויש סוברים, 'ואהבת לרעך כמוך' בלי שום הפרש וחילוקים, כמוך ממש (מסילת ישרים, יא).

דְּחַפּוּ בְּאַמַת הַבְּנִין, שאין התורה עומדת על יסוד הכהונה לחוד (מהרש"א).

בָּא לְפָנֵי הַלֵּל, גִּיּוּרִיה, שהלל היה בטוח שסופו להתכוון בגירותו לשם שמים, ולולי זה לא היה מגיירו, שהרי אין מקבלים גרים המתגיירים לשון אישות וכבוד (תוס' יבמות כד, ב ד"ה לא), ויש שפירש, שלא גיירו מיד, אלא אמר לו שיגיירו אחרי שילמד תורה, וכשלמד הבין שאינו ראוי להיות כהן גדול, והתגייר ללא תנאי (מהרש"א).

וְהֵלֵא כְּתִיב בְּתוֹרָה 'וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת', ובמקום לדחותני בכעס באמת הבנין, היה לך לבאר לי כי גם לאחר שאתגייר לא אוכל להקריב (מהרש"א).

אֲמָרוּ קַפְדָּנוֹתוֹ שֶׁל שְׂמַאי בְּקִשָּׁה לְטָרְדָנוֹ מִן הָעוֹלָם, שקודם שנדווגו יחד, לימד כל אחד זכות על שמאי כי דחאו לא מחמת קפדנות, אלא משום שסבר כי עדיין אינו ראוי להתגייר, ודחפו והוציאו לפי שעה, כדי שיתחרט על דבריו וישבו להתגייר, וכשנדווגו הבינו כי זו היא דרכו של שמאי (בן יהוידע).

חֶסֶן זֶה סֵדֶר נְשִׁים, חוסן לשון יורשים, שעל ידי אשה נולדים יורשים (רש"י), ומלשון חוזק, שעל האדם להתחזק כנגד יצר הרע של ענייני נשים (הערוך ערך עת), או משום שהאשה מעמדת את העולם [ע"י קידושין וגיטין] (הגר"א).

יְשׁוּעוֹת זֶה סֵדֶר גִּיּוּקִין, המושיע, שמוזיה לפרוש מהזיק ומתחייבות ממון (רש"י), או שמושיע נגזלים מיד עושקיהם (הערוך שם).

חֻקְמַת זֶה סֵדֶר קִדְשִׁים, שיש בה רוב חכמה מאד יותר משארי סדרים (אסיפת זקנים קדשים, מאמר 'תורה אור').

נְשִׂאֵת וְנִתַּת בְּאַמּוֹנָה, ומה שאמרו 'אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה' (קידושין מ, ב), היינו שנפרעים תחילה על שלא קבע עתים לתורה, אבל בסדר השאלות נשאל אם נשא ונתן באמונה תחילה (תוס' שם ד"ה און), ואפילו ש'תלמוד תורה כנגד כולם', קודמת שאלת 'נשאת ונתת באמונה' לשאלת 'קבעת עתים לתורה', כי אם אין משא ומתן שלו באמונה, לימודו הוא חילול השם (א"ר קנן ג), ויש סוברים, ששאלת 'קבעת עתים לתורה' קודמת לשאלת 'נשאת ונתת באמונה' (ב"א א"ח קנה בדעת הטור).

וְהֵלֵל חָפֵף אֶת רֵאשׁוֹ וכו', הקניטו בשעה שלא יהיה לו פנאי להשיב, גם עבר על פתח ביתו ולא נכנס אליו, להכריח את הלל לצאת אליו (מהרש"א), ואף אחר שיצא, שתק האיש והמתין עד שיפתח הלל בדברים וישאל 'בני מה אתה מבקש' (בן יהוידע). וכאן מקור למצות חפיפת הראש בערב שבת (מרדכי רמז רפז; הגר"א רס, א).

מִי כָאֵן הַלֵּל, לשון ספק אם יש כאן הלל, כאילו הלל אחד מן השוק שאינו מוכר, כשהיה נשיא בישראל מפורסם (רש"י, ע"פ מהרש"א וראש יוסף).

נִתְעַשְׂתָּ, כיסה שפמו זקנו וחוטמו במצנפת או טלית כעטיפת ישמעאלים (הערוך ערך עטף; ספר השרשים לרד"ק), הקשיב לשאלתו בכבוד ראש (מהר"ם שפירא מלובלין, ראה ישורון טז, עמ' קעד).

אָמַר לוֹ בְּנֵי מַה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, לא רק שלא כעס, גם לא עורר בו שום קפידא, ונפשו לא נעתקה ממנוחתה כלל, עד שהיה יכול לכתובו 'בני' (שעורי דעת לר"י בלך ב, פג).

שָׂאֵל בְּנֵי שְׂאֵל, עוד שאלות הרבה, או הכוונה שאלות בדברי תורה ושאלות בדברי חול (בן יהוידע).

מִפְנֵי מַה רֵאשִׁיחַן שֶׁל בְּבַלְיִים סִגְלָלִים, הלא אדם הראשון נברא יחיד, וממנו השתלשלו כלל האנשים, מהיכן התהווה השינוי העצום בין פרצופי האנשים (מהר"ן חיות).

שְׂאֵלָה גְדוֹלָה שְׂאֵלָה, ומזה אנו למדים, שכאשר נשאלים שאלה של מה בכך, אל ידחה את השואל בשחוק, אלא ישיב לו כמי ששואל שאלה גדולה, ולא יתבייש לשוב ולשאל שאלות גדולות (עיון יעקב), ויש מפרשים, שהשיב לשואל כי שאלתו שאלה גדולה במילי דשמיא, שאנו צריכים להתבונן ביצוריו של יוצר בראשית מפני מה שונים אלו מאלו (שפ"א).

שְׂאֵלוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ לִי לְשָׂאֵל, ולא שאלם, משום שאחר שלשה נסיונות להכעיסו, חזקה שלא יכעס, ומן הסתם מתנאי ההתערבות היה שאם הלל לא יכעס אחר שלשה נסיונות, מתחייב את הארבע מאות זוז (בן יהוידע).

וּמִתְיָרָא אֲנִי שְׂמַא תַּכְעַס, קיוה להכעיסו באמירה זו, שהלל ישיב כנגדו הלא רואה הנך שעד עתה לא עלה בידך להכעיסני, מפני מה תסבור שכעת אכעס, אבל השיבו בלשון רכה (הגר"א), או שפעמים השואל לא מבין כי שאלותיו סרק, והנשאל רק מרחם על חוסר דעתו, כאן רימוז לו האיש כי הוא מבין שעושה שלא כהוגן וששאלותיו עלולות להכעיס (הערות לגר"ש אלישיב).

אֲרַבַּע מְאוֹת זוֹז וְאַרְבַּע מְאוֹת זוֹז, שלא רק שלא קיבל את ארבע מאות זוז עליהם הימור, עוד עליו הוציא ארבע מאות זוז מכיסו (מהרש"א).

גָּעַר בּוֹ וְהוֹצִיאֹ בְּנִיפָה, כי חובת הבא להתגייר לקבל עליו כלל התורה (רש"י), ולא רק שלא קיבלו [כמתואר במקרים שדלהלן], גם גער בו והוציאו בניפיה, כי גם בני נח מצווים להאמין בתורה שבעל פה המבארת את שבע מצוות שלהם (ר"מ הרובין). ושמאי לא היה קפדן מטבעו, הוא בעל המימרא 'הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות' (אבות א, טו), רק לא הסכים שיכנסו לבית המדרש תלמידים אשר תוכם אינם כבדים, אשר בערממיותם ישתמשו בחכמת התורה למטרות הנוגדות את רצונה (אמת יעקב [לגר"י קמנצק] אבות שם).

בָּא לְפָנֵי הַלֵּל, גִּיּוּרִיה, שלדעתו חובת הבא להתגייר לקבל עליו את כלל התורה, עניינה שלא יכפור בה אחרי בירור וחקירה, ונכרי